

Het licht achter de ogen

Tommi Kinnunen

Het licht achter de ogen

Vertaald door Sophie Kuiper

2017 Prometheus Amsterdam

Voor mijn vader, van wie ik mijn nieuwsgierigheid heb, en mijn moeder, van wie ik nog altijd probeer te leren wat geduld is.

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een financiële bijdrage van FILI – Finnish Literature Exchange.

F I L I FINNISH
LITERATURE
EXCHANGE

Oorspronkelijke titel *Lopotti*

© 2016 Tommi Kinnunen

© 2017 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en
Sophie Kuiper

Omslagontwerp Bart van den Tooren

Foto omslag Olga Tremblay

Foto auteur Kristian Tervo

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 3167 8

We kennen elkaar, al zit jij in mama's buik en sta ik hier aan de buitenkant. Ik ben degene die voor je zingt. Die mama om toestemming vraagt aan haar buik te voelen en je aan te raken, de plek te strelen waar ik je voorhoofd vermoed. Ik hou van je, al heb ik je nog niet eens gezien.

Je zult me leren kennen als papa. Ik heb ook een eigen naam, maar die hoeft je nooit te gebruiken, want voor jou leer ik deze nieuwe aan. Je hoeft alleen maar papa om hulp te vragen en dan, van alle mensen ter wereld, hoor ik je roepen en kom ik meteen naar je toe. Beloof je dat je altijd bij me zult komen als er iets is? Ik zal je troosten als je valt en je bezeert. Papa's kunnen al het kwaad verjagen. Papa's bieden geborgenheid.

Je komt toch ook bij me als alles juist goed is? Dan kunnen we samen genieten van een mooie zomeravond, of vieren dat je een tien voor geschiedenis hebt gehaald. Vertel je het me als je verliefd bent? Dan zal ik zeggen dat verliefd worden geen kunst is, maar houden van een heel karwei. Ik zou nog veel meer goede raad voor je hebben, maar of je daar iets mee zult doen is aan jou. Niemands leven volgt zulke rechte lijnen dat je op basis daarvan een plattegrond voor een ander kunt tekenen. Maar ik beloof je dat ik altijd samen met jou een oplossing zal zoeken, wat je ook dwarszit. Er is niets wat je me niet kunt vertellen. Ik wil alles horen wat je te zeggen hebt. Ik zal je nooit

in de steek laten, ik zal altijd je vader blijven. Ik ben er voor je tot aan mijn dood, zelfs daarna nog.

Je moeder weet niet dat ik dit schrijf. Ze zou me maar een sentimentele dwaas vinden. Ik stop deze brief in een envelop en schrijf er de namen op die we voor jou in gedachten hebben. Ik weet niet of dit bewaard blijft tot je oud genoeg bent om het te kunnen lezen. Misschien blijft het slechts bij een mooi idee, misschien vergeet ik mijn brief zelf wel en raakt hij zoek in de verhuisboel van het leven. Misschien geven we je een andere naam en vragen we ons later af wiens post er in ons huis ligt. Maar wie weet gaat alles zoals bedoeld: misschien blijft de envelop tussen de boeken op de plank zitten en vind je hem toevallig als je groter bent. Misschien zijn er tegen die tijd al tientallen van deze brieven. Misschien schrijf ik je voor elke verjaardag een nieuwe. We hebben jaren en nog eens jaren om elkaar te leren kennen.

Ik wou dat je er al was. Speelgoed en kleertjes liggen voor je klaar. Naast mij is een plekje vrij speciaal voor jou.

Papa

DEEL EEN

De vroege geschiedenis van het landgoed

Er wordt gezegd dat het landgoed Klaterstein zijn naam te danken heeft aan de schuimende waterval, die door het hoge humusgehalte van het water een gelige kleur heeft. Volgens anderen schuilt de herkomst van de naam in de lange val die het water maakt in het trechtervormige ravijn, en dan vooral in het geluid dat daarmee gepaard gaat. Dat doet namelijk denken aan het nonchalante, onderbroken geklater van een urinestraal die midden in de pot uiteenspat. Maar geen van beide verklaringen is juist; anders dan het volk denkt, dankt het landgoed zijn naam niet aan de waterval.

In augustus van het jaar des Heren 1778 had de koning van Zweden gedaan wat alle koningen van de Svear, de Gauten en de Venden voor hem ook hadden gedaan: Rusland de oorlog verklaard. De oorlog verliep volgens het boekje; zoals altijd werden de officieren van Stockholm naar Turku verscheept, en zoals altijd werd de bevolking van de binnenlanden van Tavastland en Savo opgetrommeld om te vechten. Rusland werd aangevallen, de Zweden kregen op hun donder en trokken zich terug tot Turku. Zoals iedere Fin wist, zouden de officieren daarna aan boord van hun schip gaan en terugvaren naar de hoofdstad in het westen. Het oostelijke deel van het rijk zou voor onbepaalde tijd worden bezet, tot Rusland na de vredesonderhandelingen een stukje oostelijk Finland naar keuze mocht opslokken. Terwijl ze aan boord gingen, vroegen de feldwebels zich af hoe ze dit tijd-

perk zouden noemen. De grote onvrede hadden ze al gehad, net als de kleine onvrede. De na- of vervolgonvrede klonk bespottelijk, voor de tussenonvrede was het te laat.

Omringd door zijn adjudanten sloeg de koning gade hoe zijn officieren in de modderige sneeuw van Pikisaari stonden te dringen om aan boord te mogen. Op de steiger stonden ze op volgorde van rang in de rij voor de roeiboten. Erg toegetakeld waren ze natuurlijk niet, want gewond raken was de taak van de manschappen. De achterboede zou pas over drie dagen aankomen, als de officieren allang Kastelholm gepasseerd waren, misschien zelfs het eiland Märket al voorbij.

‘Tijd om aan boord te gaan, Ers Majestät.’

De knecht sprak verrassend goed Zweeds, hoewel zijn vlassige haar en zijn aardappelneus onmiddellijk verrieden dat hij Fins was.

‘Wij danken je.’

Het was een lange weg naar beneden en het mos op de rotsen had zich vol water gezogen. De koning was in een opperbest humeur. Hij besloot nog even zijn blaas legen voor hij aan boord ging. Hij wilde zijn scepter niet naar zijn officieren richten; niet om redenen van fatsoen, want daar staat een heerser boven, maar omdat een stevige zuidwestenwind de straal op het fraaie gobelin van zijn schoenen zou blazen. En dus keerde hij zijn officieren de rug toe en keek hij rechtstreeks naar het volk terwijl hij tevoorschijn haalde wat volgens de geruchten de koningin nooit te zien had gekregen. De knecht keek weg toen hij zag wat de koning van zins was, maar durfde niet opzij te stappen. De koning keek naar de jongen die voor hem stond, kantelde zijn bekken en probeerde met de straal de linkerlaars van de Fin te raken.

De koning vond zichzelf een regelrechte parel in de lange lijn der heersers van zijn land. Alles ging zoals hij wilde. De vreugde welde op uit zijn buik, of misschien uit zijn steeds legere blaas. Dit moment wilde hij vastleggen. Hij wilde een blijvend aandenken aan deze oorlogsexcursie.

‘Hé, boerenknul,’ riep hij. ‘Hoor eens wat ik zeg. Vanaf nu ben je een baron.’

De knecht durfde niets te zeggen, maar de verandering in zijn houding verried dat hij luisterde.

‘Calle zal een mooi stukje bos of berg voor je uitzoeken.’

Een van de adjudanten knikte ernstig. Hele moerassen en bergen had de koning te vergeven, van het hoge noorden tot ver voorbij Tavastebus, lappen grond groter dan je in een week te paard kon afleggen. Ruimte genoeg in dit donkere land.

De jongen staarde naar zijn natte laarzen. De koning was niet jong meer. Hij verlangde naar de tijd waarin hij met zijn urine zijn naam in de sneeuw kon schrijven, net zo mooi als met de hand. Had de straal vroeger als een degen de sneeuw doorkliefd, nu deden de spetters eerder denken aan de brede fontein van zijn paleis in Drottningholm. De majesteit stootte zijn bekken naar voren en perste de laatste druppels eruit.

‘Bedenk maar vast een mooie naam voor je landgoed. Eentje die de koning eer aandoet.’

De allerliefste van de hele wereld

Moeder pakt me onder mijn oksels, tilt me hoog op en zet me dan neer, in iets dieps.

‘Ga daar eens zitten.’

Mijn schoen raakt de bodem met een holle bons, als van een ton. Ik weet niet waar ik ben. De ruimte klinkt smal. Ik tast om me heen en kan met één hand net bij de rand. Die voelt koel, bijna koud. De stem van mijn moeder komt van boven en weer-galmt een beetje.

‘Helena, neem Johannes op schoot.’

Ze zet mijn broertje voor me neer en we zitten achter elkaar met onze benen wijd. Ik sla mijn armen om hem heen, want hij is bang voor alles wat hij niet kent. Ik vraag aan moeder waar we zijn, maar krijg geen antwoord. Aan de andere kant hoor ik de stem van oma. Zij zegt dat we in een treinwagon zitten, in zo eentje waarin zand wordt vervoerd over de spoorweg die de Duitse mannen in de oorlog hebben aangelegd. Dat moeder er een foto van wil maken, al schijnt dat niet te mogen.

Johannes spartelt, maar ik laat hem niet los, schud hem zachtjes op en neer en zeg hop paardje hop, zodat hij rustig wordt. Moeder is achter ons komen staan en zegt dat we stil moeten zitten. Ze neemt een foto. Ze zegt dat het eigenaardig smal is, dit veldspoor, maar oma zegt dat het voor de soldaten blijkbaar prima voldoet. Moeders stem krijgt een spottend

toontje als ze vraagt of we de wagon misschien in beweging kunnen krijgen. Zodat ook haar koters uit deze uithoek kunnen zeggen dat ze een keer met de trein zijn geweest. Oma moet lachen en komt achter ons staan. Hoe armer, hoe gekker, zegt ze. Oma loopt anders dan moeder. Als moeder over het zand loopt, met vlugge passen van rep-rep-rep, dan hinkt oma erachteraan van rep-réép-rep. Papa zegt dat oma Maria een zeer been heeft.

Ik hoor oma en moeder naast elkaar ademen.

‘Ben je er klaar voor, Lahja?’ vraagt oma.

‘Ja.’

‘En dan nu duwen als een boer tegen de kont van zijn ouwe knol.’

Het zand knerpt onder hun voeten. Allebei hijgen ze. Uit moeders mond komt een gek, raspend geluid, van lucht die ontsnapt terwijl ze haar adem inhoudt. Dat geluid maakte papa ook toen hij op verlof een keer zijn bed uit de slaapkamer sleepte. Opeens gaan we met een schok naar voren, net als wanneer het paard begint te trekken en papa zegt dat we ons goed moeten vasthouden. Ik zeg tegen Johannes dat we nu rijden, zodat hij niet bang wordt. IJen, herhaalt hij. Hij kan nog niet alle woorden zeggen. Hij draait zijn hoofd, kijkt om zich heen.

Moeder lacht. Ook oma proest het uit.

‘Ik geloof dat ik bijna mijn dikke darm uit m’n gat heb geperst, maar daar gaan we dan.’

‘Zoiets zeg je toch niet,’ sist moeder.

Ik streel Johannes’ hoofd en zeg dat oma een beetje gek is. Mijn broertje pakt mijn vingers met twee handen beet en schudt ze op en neer. Moeder lacht en zegt dat ik een grote meid ben omdat ik zo goed op hem pas, dat ik een echte grote zus ben. Ik pas op Johannes, net zoals Anna op mij. Ik draai

mijn hoofd naar achteren en vraag waar de ijzeren weg naartoe gaat. Moeder zegt dat die wel helemaal naar het zuiden zal gaan, maar ze weet het niet zeker. Ze is nooit verder geweest dan Oulu, maar oma is met de trein geweest toen ze naar de vroedvrouwschool ging in een groot, stenen gebouw zo ver in het zuiden, dat daarachter alleen de zee was. Daar is het anders dan hier, met andere bomen en huizen van steen.

Ik maak me los uit Johannes' greep, want hij redt zich wel, en ik voel met mijn handen achter mijn rug. Een hoop zand. Ik leun achterover en ga op mijn rug liggen, terwijl Johannes nog altijd op de zoom van mijn jurk zit. De zijwand is koel. Ik merk amper nog dat de wagon beweegt, het schokken is opgehouden. Af en toe trilt de bodem een beetje en klinkt er een bons. Oma zegt dat dat het lied van de treinwielen is.

De zon schijnt op mijn gezicht. Ik sper mijn ogen wijd open. Zo nu en dan schuift een schaduw voor het licht. Dat zijn bomen. Volgens papa heb ik als baby van alles en nog wat gezien, voor ik ziek werd, maar dat kan ik me niet meer herinneren. En papa is niet meer thuis, maar aan het vechten in de oorlog. Ik druk met mijn duimen op mijn oogleden. Dat is een fijn gevoel. De wind suist door de bomen. Het is zondag.

Oma zingt op het ritme van het gebonk.

*Zolang mijn benen me dragen
zwerf ik over deze wegen;
ik kus wie ik wil
en geen wijf houdt me tegen.*

Moeder vindt het geen leuk liedje. Laat dat toch, zegt ze elke keer weer.

‘Waar gaan we naartoe?’ vraag ik, en moeder zegt: naar huis.

Oma legt uit dat de spoorweg nog niet tot aan het achter-

dorp loopt. Toen het oorlog werd zijn de Duitsers in het binnenland begonnen aan het spoor, en al gauw zal het tot aan het kerkdorp lopen, dan tot aan de Russische grens en uiteindelijk tot aan het spoor naar Moermansk. Maar zover is het nog niet, en daarom zijn we hier te paard naartoe gekomen. Moeder zegt iets tegen oma. Ik versta het niet, maar uit haar stem is de lach verdwenen. We gaan steeds langzamer en uiteindelijk staan we stil. Moeder komt naast ons staan.

‘We wonen niet in het achterdorp,’ zegt moeder streng tegen oma.

‘Word nou toch niet boos om een grapje, Lahja.’

Volgens moeder begint het achterdorp pas achter ons hek, en daar wonen heel andere mensen dan bij ons. Volgens oma is het gewoon een naam zonder verdere bijbetekenis. Opeens wordt Johannes van mijn schoot getrokken. Ik schrik en pak hem vast, maar moeder zegt dat ik los moet laten. Haar stem is kil.

‘Wat doe je?’ vraagt oma verbaasd.

‘We gaan.’

Ik wil niet gaan, ik wil met de trein naar huis, maar oma pakt me onder mijn armen op en zet me op het zand. De grond loopt af. Ik val bijna om en zoek houvast bij de rand van de trein.

‘Wat is het achterdorp dan?’ vraag ik, maar niemand wil het me vertellen.

Oma pakt mijn hand.

‘Kom, Helena, dan gaan wij ook naar huis. Misschien heeft papa wel verlof gekregen.’

Ik probeer de helling af te lopen met mijn achterste been gebogen. Oma strompelt voor me uit. Ze roept naar moeder en vraagt waarom ze zich altijd zo opwindt over een oude plaatsnaam.

‘En in het hele achterdorp zijn wij toch de enige vrouwen van bedenkelijk allooi?’

Moeder geeft geen antwoord. Oma lacht.